

ПОРЪЧКИ НА ВЪОРЪЖЕНИЕ ОТ DEUTSCHE WAFFEN –UND MUNITIONSFABRIKEN AG ПРЕЗ ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Доктор Александър П. Въчков

alexander.vachkov@gmail.com

Национална художествена академия

ПК 1000, София, ул. „Шипка“ № 1

Анотация: В доклада се излагат резултатите от изследването на слабо проучени доставки на въоръжение за българската армия от фирмата **Deutsche waffen – und munitionsfabriken AG (DWM)** през Първата световна война. Направен е анализ на зависимостта на българските армии от доставките на германските оръжейни системи. Въз основа на използваните архивни единици от ДВИА, ф. 5, са направени изводи за значението на тези доставки за боеспособността и модернизацията на българската войска през войната.

Ключови думи: оръжейни доставки от Германия; DWM; огнестрелно оръжие през Първата световна война; боеприпаси в българската войска, 1915 – 1918 г.

ARMS SUPPLIES FROM DEUTSCHE WAFFEN – UND MUNITIONSFABRIKEN AG DURING THE FIRST WORLD WAR

Ph.D. Alexander P. Vachkov

alexander.vachkov@gmail.com

National Academy of Arts

1 Shipka Street, Sofia, 1000, Bulgaria

Abstract: The report presents the results of the study of weakly researched supplies of arms delivered to the Bulgarian Army by **Deutsche waffen – und munitionsfabriken AG (DWM)** during World War I. An analysis of the dependence of the Bulgarian armies on the supply of German weapon systems is made. On the basis of the used archival units from IAIA F.5, conclusions are drawn about the significance of these supplies for the combat and modernisation of the Bulgarian Army during the war.

Key words: Weapon deliveries from Germany; DWM; firearms during the First World War; ammunition in the Bulgarian Army, 1915 – 1918

Въоръжението е в основата на ефективността при водене на бойни действия. От дълбока древност военното ръководство на всички държави се стреми да обезпечи своята армия с най-модерното за времето си оръжие, с което да осигури превъзходство пред потенциалните противници. Оръжието, като основна тема за изследване, е слабо застъпена тема в родната историческа литература. Най-често се прецитират по-ранни източници. Тази практика не изнася нова информация по темата, а още по-малко е способна да даде принос в изследването

на проблема. След първата публикация, посветена изцяло на оръжието, учебникът „Ръчно оръжие“ (1898) на подполковниците Калин Найденов и Нягул Цветков [11], няма нови книги. Изключение правят „Записки по артилерията“ (1908) на капитан Д. Стоименов [13] и още няколко подобни учебника [16; 17]. Всички те са за служебно ползване и са почти неизвестни за интересуващите се от историята на оръжието в България.

През 20-те и 30-те години на ХХ век в списание „Артилерийски преглед“ артилерийският инженер о.з. генерал-майор Ангел Ангелов публикува поредица статии, издадени през 1937 г. в отделна книжка – „Материал за история на Българската артилерия“ [1]. Ангелов пръв дава обобщена информация за въоръжението на армията и в частност за стрелковото оръжие. Във всички по-късни публикации, посветени на войните за национално обединение, са ползвани тези данни. Сравнението на изнесените в неговия труд данни с фондовете на ДВИА показва сериозно разминаване в информацията. Нужни са нов критичен анализ и преоценка на по-късните изследвания, цитиращи тези сведения.

Едва в началото на 80-те години на ХХ век на широката читателска аудитория са предложени няколко опита за по-цялостно представяне на оръжейната тема като част от историята на войните [7; 9; 12]. В тези книги продължава порочната практика на преписване на информация от по-ранни публикации. В тях няма нова информация. Опитът на Никола Калнъков да развие темата в едно по-подробно представяне на доставките на въоръжение за българската армия също не е успешен, въпреки че авторът е специалист по въоръжението, а книгата му „Оръжието на българския народ през вековете“ (1984) е издадена по служебна поръчка от Военното издателство [8]. В книгата се срещат противоречиви данни, некоректно цитиране на източници и неподкрепена с архивни документи информация. Подобни недостатъци има и в по-късните публикации по темата [6]. Тези проблеми в оръжейната литература и публикациите за войните през ХІХ и ХХ век предполагат един нов, отговорен поглед към темата и са предизвикателство към изследователите.

Предмет на настоящото изследване е само стрелковото оръжие, доставено за българската войска от немската оръжейна фабрика *Deutsche waffen – und munitionsfabriken AG (DWM)*¹⁸³. Накратко са разгледани доставките в периода от 1903 г. до 1918 г. В изследването са включени поръчаните и получени пистолети за офицерите и картечниците, които са част от въоръжението на пехотните и конните полкове. Разработката на темата е базирана на фонд „Поръчки и доставки“ в ДВИА в град Велико Търново, като за сравнителен анализ са ползвани и по-ранни публикации, посветени на войните, водени от България в началото на ХХ век. Част от изнесените данни са от чуждоезични публикации, свързани с темата. Обнародваната досега информация е подложена на критичен анализ и са внесени редица корекции, обосновани с цитирани архивни източници. Резултатите от изследването са изведени в заключението на темата.

¹⁸³ Deutsche Waffen – und Munitionsfabriken AG е част от концерн Ludwиг Loewe & Company, в който влизат и фабриките Waffenfabrik Mauser, Fabrique Nationale d'Armes de Guerre (FN) и Waffen – und Munitionsfabrik A.G.

Превъоръжаване на българската войска преди Балканските войни

С възстановяването на българската държава, политическото и военно ръководство на страната започва планомерна подготовка за обединение на разпокъсаното след Берлинския конгрес Отечество. Успешният изход от Съединението на Княжество България и Източна Румелия дава увереност, че в недалечно бъдеще и останалите територии, населени с компактно българско население, ще бъдат присъединени. Политическият и военен елит на България е убеден, че това не може да стане без силна армия. Започва планомерното превъоръжаване на войската с най-съвременните образци стрелково и артилерийско въоръжение. От 1885 г. до 1912 г. военният бюджет се увеличава почти два пъти, без да се отчитат извънредните заеми и кредити, с които са закупувани по-големи количества оръжие.

Военните разходи са в рамките от 20% до 36% от общия бюджет на държавата, което поставя България на челно място на Балканите по разходи за издръжка на армията. При общи разходи за посочените години, възлизащи на 2 704 595 000 лева, за Военното министерство са отделени 666 783 000 лева, или средно 24,65% от държавия бюджет [10:204]. Българската държава готви своята армия последователно и планомерно за решаване на националното обединение. Освен постепенно увеличаващия се военен бюджет, през годините многократно са взимани заеми от чужди банки за доставки на по-големи количества въоръжение.

Доставки на пистолети за офицерите

Наред с осигуряване на модерно въоръжение за войската, военното ръководство полага грижи и за оръжието на офицерския корпус. Според тогава действащите правила, офицерите сами закупуват полагащото им се оръжие. С цел да се облекчат разходите на командния състав е създадено специално дружество, наречено „Офицерско кооперативно дружество“, за доставка от името на Военното министерство на нужното оборудване в големи количества, което дава възможност да се договорят преференциални цени. Това се отнася и за въоръжението, като неотменна част от задължителното снаряжение на офицерите. До началото на XX век като лично късо огнестрелно оръжие в българската войска на въоръжение е останалият още от Руско-турската война 10,67 мм револвер „Смит и Уесън“, № 3, образец 1873 г. [11: 91, 94]. През разглеждания период това мощно оръжие се счита за остаряло и Военното министерство търси нов модел за замяната му. Наред с усъвършенстваните револвери, в началото на века все по-масово на оръжейния пазар започват да се предлагат и полуавтоматични пистолети. Много от моделите са с все още несъвършена конструкция, но за оръжейните специалисти няма съмнение, че те скоро ще изместят револверите като щатно лично оръжие. Българското Военно министерство следи внимателно появата на нови модели полуавтоматични пистолети. Добрите отзиви при изпитанията на някои образци карат ръководството на армията да обяви през 1902 г. конкурс за ново късоцевно оръжие. На изпитанията са представени пистолетите „Манлихер“ –

обр. 1900, и „Рот-Щаер“ на фабриката OEWG, „Люгер-Парабелум“ – обр. 1900 на DWM, „Маузер К-96“ на Waffenfabrik Mauser AG. След многостранни тестове изборът на оръжейните специалисти пада на 7,65 мм полуавтоматичен пистолет „Люгер-Парабелум“ – обр. 1900 г., който две години по-рано е приет на въоръжение в швейцарската армия. Оръжието е дело на Георг Люгер, който е и търговски директор на DWM. Тази система е сред най-популярните в началото на ХХ век и е приета официално и частично на въоръжение в армиите на редица държави. България е втората страна след Швейцария, която приема официално на въоръжение този пистолет. Първата доставка е на 750 пистолета, които в България са обозначени като „Борхард-Люгер (Парабелум)“ – образец 1903 (1900).¹⁸⁴ Оръжието е все още „сурово“ и конструкторът внася редица изменения в конструкцията. Това води до появяването на следващия модел, обозначен като обр. 1904. България доставя 1500 броя от него, като в българските документи се води „Борхард-Люгер (Парабелум)“ – обр. 1906 (1904).¹⁸⁵ Пистолетите са поръчани и платени от Военното министерство, а се продават от „Офицерското кооперативно дружество“, което има право да търгува с вещи за офицерите. Според ценоразписа на Дружеството пистолет „Люгер-Парабелум“, в комплект с два резервни пълнителя и инструменти за разглобяване и почистване, струва 96 златни лева.¹⁸⁶ За сравнение, заплатата на един подпоручик е в размер на 225 лв. на месец, или 2700 лв. на година.¹⁸⁷ Поради високата цена на пистолета част от офицерите запазват по-старите револвери „Смит и Уесън“ или си купуват по-евтини модели, тъй като уставът им дава тази възможност.

Както вече бе споменато по-горе, конструкторът Георг Люгер продължава да работи по усъвършенстването на своя пистолет и през 1904 г. увеличава калибъра на оръжието от 7,65 на 9 мм. Това решение увеличава бойната мощ на пистолета и възпиращата му сила. Новият модел е приет на въоръжение в германската армия с обозначението Р-08. През 1911 г. българското Военно министерство поръчва във фабриката DWM нова партида пистолети, които са с калибър 9 мм. Новият образец в българските документи е означен като пистолет „Парабелум“ – обр. 1911 г.¹⁸⁸ Това е последната доставка на късоцевно оръжие за офицерите от българската войска. Пистолетите се превръщат в основно оръжие на офицерския корпус. От 1910 г. е разрешено и на фелдфебелите да го закупват на разсрочено плащане за шест месеца.¹⁸⁹ Според обнародваните данни след приключване на мобилизацията в наличност са 4450 пистолета „Люгер-Парабелум“ от трите модификации. Това количество е недостатъчно за въоръжаване на свиканите под знамената 6757 офицери. Ако към тях се добавят и част от фелдфебелите, закупили си пистолет „Парабелум“, недостигът става още по-голям. Разликата е компенсирана с реквизиране на оръжие от населението. Част от запасните офицери заминават на фронта с лично оръжие, закупено със свои средства [2: 11].

¹⁸⁴ Описание на автоматическия пистолет – образец 1903. София, 1904.

¹⁸⁵ Описание на автоматическия пистолет – образец 1906. София, 1907.

¹⁸⁶ Военни известия, 1907, №120, с. 7.

¹⁸⁷ Статистически годишник на Царство България. София, 1910.

¹⁸⁸ Описание и поправка на пистолета „Парабелум“ – обр. 1911. София, 1912.

¹⁸⁹ Военни известия, 1910, № 43, с. 7.

Загубите на късоцевно оръжие през Балканската война принуждава Военното министерство да влезе в преговори за доставка на нови количества пистолети. Наличното въоръжение след края на бойните действия, към 7 май 1913 г., възлиза на 4005 пистолета „Люгер-Парабелум“ от трите модификации и 1458 револвера „Смит и Уесън“.¹⁹⁰ В хода на краткотрайните, но изключително интензивни бойни действия през Втората балканска война са загубени, пленени или повредени неуточнен брой пистолети и револвери. В обнародваните данни за наличното въоръжение преди влизането на България в Първата световна война са дадени като използваеми 3957 пистолета „Люгер-Парабелум“ от трите модела и 1112 револвера „Смит и Уесън“. Според щатовете за военновременната численост на войската са предвидени 15 908 офицерски длъжности. От данните става ясно, че недостигът на късоцевно оръжие е още по-голям, в сравнение с този от есента на 1912 г. За краткото време между войните Военното министерство прави поръчка на 750 пистолета „Люгер-Парабелум“ – обр. 1911 г., но няма открита досега информация кога са доставени.

Недостигът на късоцевно оръжие при обявяване на мобилизацията през септември 1915 г. се оказва още по-голям, в сравнение с наличните количества през 1912 г. Направената поръчка на 750 пистолета „Люгер-Парабелум“ – обр. 1911 г., не компенсира дори частично разликата. Българското Военно министерство прави постъпки пред съюзниците за доставка на нови количества пистолети. Веднага след разгрома на Сърбия и осъществяването на сухопътна връзка започват доставки и на късоцевно оръжие за българската войска. Опитът от водените бойни действия показва, че освен офицерите и подофицерите, от пистолети имат нужда и редица долни чинове, които поради спецификата на задълженията си не могат да носят пушка или карабина. Това с особена степен важи за създадените щурмови команди, при които всички трябва да имат и късоцевно оръжие. Нарастването на нуждите от пистолети принуждава Главното командване на действащата армия да направи постъпки за увеличаване на доставките. След 1916 г. количествата са увеличени, като поради недостиг на пистолетите „Парабелум“ са внасяни и други системи, като „Лангехан“ – обр. 1911, „Дрейзе“ – обр. 1913, „Маузер К-96“ и други. Точни данни за количествата засега не са открити.

Доставки на картечници за войската

Необходимостта от увеличаване на плътността на огъня при пехотата е осъзната още по време на Наполеоновите войни. Развитието на военната техника и въоръжението създават предпоставки за изпълнението на това изискване, наложено от бойния опит по време на водените през XIX век войни. През 60-те години на XIX век се появяват различни модели многостволни картечници, най-разпространената от които е тази на американеца Ричард Гатлинг, патентована през 1861 г. [20: 293, 294]. Всички по-големи армии приемат на въоръжение различни количества от това оръжие, наричано митралюза. Доставя ги за своята

¹⁹⁰ ДВИА, ф. 1, оп. V, а.е. 390, л. 12.

армия и Руската империя. След изтеглянето на руските части от територията на възстановеното Българско княжество за въоръжаването на Земската войска са оставени две батареи [4: 232]. Тези многостволни картечници (8 десетцевни и 4 шестцевни) остават на въоръжение в крепостните батальони до Балканските войни [5: 131]. Те остават единственото автоматично оръжие на въоръжение в българската войска в продължение на четвърт век.

В някои публикации, посветени на картечните в армията, се твърди, че през 1889 г. са поръчани 10 тежки картечници „Максим-Норденфелд“, но тази информация не е подкрепена с архивен източник [14: 5]. В края на XIX век картечните на американския изобретател Хайръм Максим са ново и все още много скъпо оръжие. Според тогавашните виждания за използването им, те са причислявани към артилерийското въоръжение и стволовете се монтират на оръдейни лафети. Във военните среди се спори как да бъдат употребени на бойното поле и едва след Англо-Бурската и Руско-Японската война картечните окончателно намират мястото си като част от въоръжението на пехотата. Скоро след приключването на конфликта между Русия и Япония българското Военно министерство обявява конкурс за доставка на тежки картечници за войската.

В обявения конкурс участват няколко фирми – производителки на картечници. Назначената комисия от Артилерийската инспекция провежда сравнителни изпитания на представените образци и спира своя избор на предложената от Deutsche waffen – und munitionsfabriken AG (DWM) картечница – система „Максим“. Оръжието е вариант на приетата в германската армия тежка картечница М-1904 (модернизиран вариант на М-1901/03 [19: 2–5]), преработена за стрелба с приетия в България патрон 8x50R за пушките „Манлихер“. Този модел е един от най-усъвършенстваните към времето на провеждане на конкурса, а фабриката DWM¹⁹¹ има добра репутация на оръжейния пазар с качеството на продукцията си. Веднага след обявяване на резултата от конкурса в средите на специалистите започва полемика относно правилността на избора. Смята се, че този образец е прекалено тежък и неподходящ за евентуалния театър на бойните действия на Балканския полуостров. Тези аргументи се оказват основателни и са потвърдени в хода на бойните действия през двете Балкански войни. Но военното ръководство е притиснато от обстоятелствата и бърза да осигури това модерно оръжие за своята армия. В Генералния щаб има информация, че разглежданата като основен противник армия на Османската империя е направила в същата фабрика поръчка на 50 картечници – обр. 1901 г., за приетия в армията ѝ калибър 7,65 мм. Това би дало определено преимущество на османската армия при евентуален конфликт.

Усилването на въоръжението на потенциалния противник принуждава българското Военно министерство също да вземе решение за поръчката на картечници. Артилерийският комитет с протокол от 5 август 1906 г. препоръчва да се изпитат картечните система „Максим“ – обр. 1904 г., които са приети на въоръ-

¹⁹¹ Deutsche waffen – und munitionsfabriken AG (DWM) е част от концерн Ludwиг Loewe & Company, в който влизат и фабриките Waffenfabrik Mauser, Fabrique Nationale d'Armes de Guerre (FN) и Waffen- und Munitionsfabrik A.G.

жение в германската армия.¹⁹² Назначената специална комисия потвърждава на заседанието си на 31 март 1907 г. избора на специалистите по въоръжението.¹⁹³ С това на военния министър е дадено правото да преговаря с фабриката по условията на контракта.

С протокол № 38 от 3 април 1907 г. Министерският съвет разрешава да се сключи договор с немската оръжейна фабрика Deutsche waffen – und munitionsfabriken AG (DWM) за изработката на 112 тежки картечници – обр. 1904 г., на цена от 14 614, 70 лв. за брой. Тази цена е висока и Военното министерство прави опит да преговаря за намаляването ѝ. Монополното положение на немската фабрика при производството на картечници ѝ позволява да отстои предложената цена и в крайна сметка договорът на стойност 1 638 846,40 лв. е подписан. Графикът за изработка и доставка на картечниците, предложен от DWM, е следният: първите 20 картечници – 6 месеца след подписване на договора; следващите 20 – след 7 месеца; след 8 месеца – още 36 броя, а останалите – на деветия месец.¹⁹⁴

Разглежда се и доставката на 32 картечници „Максим“ – обр. 1905 г., от Русия, на цена от 10 000 лв. бройката. Те са по-евтини от немските, но се оказва, че няма възможност да бъдат преправени за 8 мм патрони. Това принуждава Военното министерство да поръча още 32 картечници на DWM, с което общият им брой достига 144 системи. Сумата, която трябва да се плати за новата доставка, е в размер на 467 670 лева. Това са първите тежки картечници за българската войска, които официално се водят като „8 мм картечница „Максим“ – обр. 1907“¹⁹⁵. Те са разпределени в 36-те пехотни полка, в които са сформирани картечни отделения с по 2 картечници.

Скоро след доставката на картечниците – обр. 1907 г., става известно, че фабриката производител предлага на оръжейния пазар нов модел лафет-тринога, т.нар. Komersial lafette, който е много по-лек и удобен, в сравнение с тежкия лафет-шейна на обр. 1907 г. Първи се заинтересоват от новия модел черногорците, които поръчват 12 картечници с калибър 7,62 мм [3: 174–177]. След тази поръчка Сърбия също проявява интерес към новия модел и след проведени в Крагуевац изпитания сключва контракт за доставката на 100 картечници с приетия в армията ѝ калибър 7x57 мм [18: 81–82.].

България също влиза в контакт с фабриката и поръчва нови 88 картечници с лафети-триноги. Интересен факт при тази доставка е свързан отново с цената на поръчката. Докато сръбските картечници са заплатени по 10 000 динара за брой¹⁹⁶, DWM иска за българските картечници по 13 500 лева.¹⁹⁷ Опитите на българската страна да договори по-ниска цена отново не са уважени и в крайна сметка е подписан договор на стойност 1 188 000 лева.¹⁹⁸ Към поръчката на кар-

¹⁹² Доклад на изпитателната комисия по управлението на страната. София, 1911, с. 358..

¹⁹³ Доклад на изпитателната комисия по управлението на страната. София, 1911, с. 358.

¹⁹⁴ Доклад на изпитателната комисия по управлението на страната. София, 1911, с. 358.

¹⁹⁵ Наставление за експлоатация на 8 мм тежка картечница „Максим“ – обр. 1907. София, 1908.

¹⁹⁶ България и Сърбия членуват в т.нар. Латински съюз и валутите им са привързани към френския франк при курс 1:1.

¹⁹⁷ ДВИА, ф. 5, оп. III, а.е. 87, л. 8–10.

¹⁹⁸ ДВИА, ф. 5, оп. III, а.е. 87, л. 20 – 20 гр.

течниците са доставени и 72 щита. Новите оръжия са разпределени равномерно по полковете, за да се запознаят в картечните команди с устройството им. В първите четири конни полка, които имат състав от по четири ескадрона, са предадени 16 картечници.

Темата за доставката и употребата на картечниците е слабо застъпена в родната оръжейна книжнина. Прави впечатление, че по необясними причини се е наложило грешното определяне на модела като „Максим-Шпандау“, което не отговаря на истината [15: 39–44]. Тази неточност вероятно се е появила при работа с чуждестранна литература, без информацията да е съпоставена с наличните архивни източници. Каквато и да е причината, редно е неточността да бъде коригирана и в бъдещи публикации, посветени на оръжието на българската войска, коректно да бъдат представяни различните образци картечници.

Предимствата на автоматичното оръжие са доказани по неоспорим начин по време на Балканските войни. Наличното количество не отговаря на потребностите на войската и командването полага усилия да достави нови картечници. Тежкото финансово положение на държавата е пречка за осъществяване на плановете на Военното министерство.

Според доклад на военния министър за състоянието на въоръжението след двете Балкански войни, във войската има 209 изправни картечници.¹⁹⁹ В същия документ се уточнява безвъзвратната загуба на девет картечници, от тях две са пленени от сърбите. Останалите неизправни оръжия са с различни степени на повреди и част от тях подлежат на ремонт. Освен наличните има и 46 турски трофейни картечници. Част от тях също са неизправни. Нужното количество, съгласно щатното разписание за въоръжението, възлиза на 404 картечници. Разликата е значителна и Министерството обмисля как да я намали. Според данните за наличното въоръжение към 1 октомври 1915 г., в частите има 248 тежки картечници, част от които са трофейни образци [10: 202]. Военният министър иска от Министерския съвет финансиране за поръчка на 55 тежки картечници – обр. 1909 г., и 31 щита.²⁰⁰ Общата стойност на доставката е 753 350 лева. Поради голямата натовареност на оръжейната фабрика OWG графикът за доставка не удовлетворява Министерството и поръчката е намалена до 31 картечници.²⁰¹ Започването на войната забавя доставката и картечниците пристигат едва през 1918 г. За да компенсира липсата на достатъчно автоматично оръжие, командването се обръща към съюзниците с молба за доставки от държавните оръжейни фабрики. Засега няма окончателни точни данни за доставките. Известно е, че през 1916 г. за кавалерията са доставени 200 австрийски тежки картечници „Шварц-Лозе“ – обр. 1907/1912 г. До края на бойните действия, които води България, са доставени общо 2014 тежки картечници от този модел. Според известните данни, през септември 1918 г. на въоръжение в българската войска се намират 3371 картечници. Това значително увеличение от наличните през 1915 г. 248 броя вероятно отчасти е от трофейни образци. Въпросът за доставките на картечници е още

¹⁹⁹ ДВИА, ф. 5, оп. III, а.е. 97, л. 2 – 2 гр.

²⁰⁰ ДВИА, ф. 5, оп. III, а.е. 97, л. 2 – 2 гр.

²⁰¹ ДВИА, ф. 5, оп. III, а.е. 97, л. 6.

една неизследвана тема за въоръжението на българската войска във войните за национално обединение, която очаква своите бъдещи изследователи.

През Първата световна война се установява практиката да се използва непосредствено на фронта и трофейно оръжие. Според предписанията плененото оръжие се предава на специални команди, които след оглед го препращат към Софийския арсенал. Там след обстоен преглед на състоянието на плененото оръжие и ремонт то се изпраща в складовете на войската. Намерението е определени количества от образци с добри технически характеристики да бъдат изпращани в частите на фронта за усилване на огневата им мощ. Често при пленяване на оръжие от противника то не е декларирано, а по усмотрение на командващия офицер остава на първа линия. Тази практика се обяснява с бавната процедура при огледа, ремонта и обратното изпращане в частите на трофейното оръжие. Реалностите на бойната обстановка принуждават командирите да заобикалят предписанията, за да осигурят на поверените им части нужната огнева мощ. По спомени на участници във войната, българските части използват всички образци, които са на въоръжение при противника. Сред трофейното оръжие се срещат и румънски картечници, произведени в Германия от DWM, които са два модела – обр. 1906 г. и обр. 1912 г., и са идентични с немските обр. 1904 г. и обр. 1908 г. Конструкцията им е сходна с тази на приетите в българската войска образци, но със стандартния за румънската армия калибър 6,5x53R мм.

Количеството на трофейните картечници, използвани от българската войска, не е известно. В ДВИА има откъслечни сведения, но те не са пълни и на този етап не е възможно да се посочат дори приблизителни данни за наличното и използвано трофейно автоматично оръжие. Проучването на този въпрос е тема за по-нататъшни изследвания на архивните източници.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От изложеното дотук е видно, че въпросът за въоръжението на българската войска във войните за национално обединение все още не е добре проучен. В многобройните публикации, отнасящи се до този период от историята на България, темата или е съвсем повърхностно засегната, или въобще отсъства. Дори в считаните за официални истории на войните, обнародвани от Военноисторическата комисия през 20-те до 40-те години на XX век, този проблем не е докрай изяснен. В по-новите изследвания също има съществени пропуски, а на места и грешни тълкувания и определения. Съществен проблем при досегашните публикации е ползването на по-ранни разработки, без да е направен критичен анализ на обнародваните данни и те да бъдат съпоставени с други източници. Някои автори, писали по темата, трудно различават дори основните образци, стояли на въоръжение в българската войска. Неточното определяне на някои системи или разпознаването им като други са сред най-често срещаните грешки. За тези пропуски, разбира се, има ред обективни причини. Сред тях са предоверяването на по-ранните публикации и представената в тях информация, непознаване на

изследванията на чужди автори по темата и най-вече пълното отсъствие на данни от фонд „Поръчки и доставки“ в ДВИА – Велико Търново. Буди недоумение фактът, че по-голямата част от архивните единици, цитирани в този материал, никога по-рано не са използвани – още от архивирането им в началото на 50-те години на ХХ век. Голяма част от цитираните тук архивни източници се представят за първи път в научно обращение.

Добросъвестното проучване на доставките на въоръжение за българската войска би дало една по-голяма яснота по осветляването на редица исторически събития от най-новата история на България. Това се отнася в особена степен за войните, които води българската държава в началото на ХХ век. Обширността на темата предполага едно по-задълбочено изследване, което ще даде отговори на редица въпроси, останали неизяснени век след тези събития.

Използвана литература

- [1] АНГЕЛОВ, А., 1937. *Материал за история на българската артилерия*. София.
- [2] БАРБАР, О., 1923. *Моите спомени от войните (1912 – 1918)*. София.
- [3] БОГДАНОВИН, Б. Наоружаване Српске и Црногорске војске в годы од XVIII до ХХ века. *Зборник Историјског музеја Србије*, 2003, № 31, с. 174–177.
- [4] *Българската Земска войска. Сборник документи*. София, 1959.
- [5] *Войната между България и Турция (1912 – 1913 г.)*. Т. 1. София, 1937.
- [6] ДАСКАЛОВ, Н., 1993. *Ръчното оръжие*. София: ВИ.
- [7] ДАСКАЛОВ, Н., КОСТАНДИЕВ, Г., РОМАНОВ, С., 1985. *Огън в ръката*. София.
- [8] КАЛНЪКОВ, Н., 1984. *Оръжието на българския народ през вековете*. София: ВИ.
- [9] КОЗЛОВСКИ, Т., 1987. *Точният изстрел*. София.
- [10] КРАПЧАНСКИ, В., et. al, 1961. *Кратък обзор на бойния състав, организацията, попълването и мобилизацията на българската армия от 1878 до 1944 г.* София: ВИ.
- [11] НАЙДЕНОВ, К., ЦВЕТКОВ, Н., 1898. *Ръчно оръжие*. София: Централна печатница на П. Калчев.
- [12] НУРКОВ, И., 1987. *От лъка до кримката*. София.
- [13] СТОИМЕНОВ, Д., 1908. *Записки по артилерията*. Ч. II. София.
- [14] ТЕНЧЕВ, М., 2008. *Картечниците в българската пехота (1878 – 2008)*. София.
- [15] ТЕНЧЕВ, М. Картечниците в българската пехота (1878 – 2008). *Военноисторически сборник*, 2008, № 1, с. 39–44.
- [16] *Учебник по ръчното оръжие*. София, 1894.
- [17] *Учебник за подготовка на подофицери*. Ч. II. София, 1928.
- [18] BOGDANOVIC, B. New data about Georg Luger concerning Maxim Mashin Guns and his pistol. *The Small Arms Review*, Vol. 13, № 11, pp. 81–82.
- [19] LISEWSKI, E. Deutsche Maschinengewehre. *Waffen Arsenal*, 1999, Band 180.
- [20] LUGS, J., 1985. *Handfeuerwaffen. I Band*. Berlin.